पिंजरा

७

ति च्यावर त्याचा जीव जडला होता. स्वतःच्या सुखदुःखाविषयी, आनंदाविषयी, तशा त्याच्या काही अवास्तव कल्पना नव्हत्या आणि वेळ तरी कुठे होता ? अनपेक्षितपणे ती त्याच्या आयुष्यात आली. ती आली आणि आयुष्य इतके मधुर झाले की, स्वप्नांनादेखील वेड लावणाऱ्या परीराज्याची रोज सफर करणे, त्याला तिच्याइतकेच अगत्याचे वाटू लागले.

सकाळी उठल्यावर नेहमीच्या सवयीने दोघांच्या त्या खास फोटोकडे त्याची नजर गेली. तो, त्याच्या मांडीवर बसलेली त्याची ती नऊ वर्षांची चिमुरडी मैत्रीण लिसा आणि लिसाच्या मांडीवर तिची ती लाडकी बाहुली बॉबी.

बॉबीचा हात खिळखिळा झाला तेव्हा बाहुल्यांच्या डॉक्टरकडे जाऊन हातावर शस्त्रक्रिया करून हात बरा करून घेण्याच्या कामात त्यानेच पुढाकार घेतला होता. बॉबीला घरी आणल्यावर ' लिसाला खूष करण्यासाठी ' रोज तिचे बॅन्डेज बदलायचे नाटकही त्याने गंभीर चेहऱ्याने केले होते. फोटोकडे पाहत असतानाच ह्या गोष्टी क्षणार्धात त्याला आठवल्या व त्याला हसू आले.

बिछान्यावरून उठून त्याने दरवाजा उघडला. दारात अंथरलेला छोटा गालीचा व त्यावरचे इंद्रधनुष्याचे चित्र पाहून पुन्हा तिची आठवण आली. दारात अंथरण्यासाठी इतका किमती व सुंदर गालीचा घेण्याचे कारणही ती होती. लिसा, त्याच्या शेजारी राहणाऱ्या कुमारी कॅरल परेरांची मुलगी. मिस कॅरल परेरा वकील होत्या. मिस असूनही त्यांनी एक मुलगी दत्तक घेतली होती. याचे त्याला कुतूहल होते. बाईंचे ऑफिस गावात होते. ऑफिस व कोर्ट सांभाळून लिसाकडे लक्ष द्यायला त्यांना तसा वेळ मिळत नसे. लिसाची विशेषतः दुपारी त्या कोर्टात जात आणि

शाळेची बस दुपारी सव्वातीन वाजता त्यांच्या इमारतीसमोर येऊन उभी राहत असे. लिसाला बसमधून उतरून घ्यायचे, चौथ्या मजल्यावरील स्वतःच्या अपार्टमेंटमध्ये नेऊन दूध - बिस्किटे, सफरचंद असे काही खायला द्यायचे व तिचा गृहपाठ करून घ्यायचा हे त्याचे काम होते. या कामासाठी वकीलबाईंनी जेव्हा त्याला महिना तीनशे डॉलर्स देऊ केले तेव्हा आर्थिक गरजेपोटी त्याने हे काम स्वीकारले व हळूहळू लिसाच्या निर्व्याज मायेत तो गुरफटत गेला.

बहुधा शुक्रवार व शनिवारी संध्याकाळी वकीलबाईंना घरी परतायला रात्रीचे अकरा वाजायचे. आईची वाट बघून लिसा कंटाळून जायची. गृहपाठ संपल्यावर खेळून झालेले असायचे. कधीमधी त्याला वेळ असला तर, घरापासून पाच मिनिटांच्या अंतरावर असलेल्या पार्कमध्ये दोघे फिरून यायचे. सायकल चालवायला, स्केटिंग शूज घालून तोल सांभाळीत स्केटिंग करायला लिसा त्याच्याकडूनच शिकली. ज्या संध्याकाळी लिसाच्या आईला यायला उशीर होई त्या संध्याकाळी साडेसहा, सात वाजता तो तिला तिचे घर उघडून देई, तिच्या रात्रीच्या जेवणासाठी सँडवीच बनवून देई. ' आंघोळ करून शांत झोपून जा, काही लागले तर फोन कर ' असे लिसाला सांगून तो स्वतःच्या घरी परते. पुष्कळदा एक दोन तासांनी दरवाज्यावरची घंटी वाजे. ' कोण आहे ? ' या प्रश्नाला ' अंकल इट इज मी ', असे लिसाच्या मुलायम आवाजातले उत्तर मिळे.

एका संध्याकाळी लिसाने अशीच डोअर - बेल वाजवली. ' लिसा मी आंघोळ करतोय. थांब ' असे ओरडून तो आंघोळ करण्यात मग्न झाला. नंतर सवयीने जेवण करून अभ्यासाला लागला. लिसाने डोअर बेल वाजवली हे तो साफ विसरून गेला. रात्री दहा वाजता पुन्हा डोअर - बेल वाजली, घाबरून त्याने दार उघडले. चौथ्या मजल्यावर राहणारा त्याचा शेजारी दारात उभा होता व त्याच्या दारात बॉबीला कवटाळून, अंगाने मुटकुले करून झोपलेल्या लिसाकडे बोट दाखवित होता. त्याने लिसाला उचलले, ती जागी झाली व त्याच्या गळ्याभोवती आपल्या गोंडस हातांचा विळखा घालीत केविलवाणेपणे म्हणाली, ' रात्री घरात एकटीला झोपायला मला खूप भीती वाटते हो अंकल, प्लीज डोन्ट आस्क मी टू गो, आय हॅव नो व्हेअर टू गो.' तिचे ते वाक्य त्याच्या काळजाला जाऊन भिडले. त्याच्या डोळ्यात पाणी उभे राहिले. पण सहजपणे हे बोलून घर आणि आई असूनही एकाकीपणाचा वनवास भोगणारी लिसा त्याच्या खांद्यावर मान टाकून निश्चिंत होऊन झोपी गेली.

त्यानंतर कित्येक वेळा त्याच्या दारात फरशीवर त्याची वाट बघत बसलेली लिसा त्याला कातर बनवून गेली आणि त्याने सुंदर किमती गालीचा खरेदी केला. दारात अंथरलेल्या गालीच्यावर काढलेले इंद्रधनुष्य पाहून ती म्हणाली, ' अंकल बॉबी आणि मी जर इंद्रधनुष्यावर बसलो तर ते मोडून तर जाणार नाही ना ?' ' नाही बेटा, खुशाल बसा. माझ्या मायेचे इंद्रधनुष्य इतके तकलादू नाही. ' तो अभावितपणे म्हणून गेला. लिसाला यातले काय कळणार ? तिला फक्त जाणवत होते त्याची तिच्यावरील माया. ज्या मायेची भूक त्याच्यावर तिचा पूर्ण विश्वास होता. त्याच्या सहवासात जितके सुरक्षित वाटत असे तेवढे तिला तिच्या आईच्या सान्निध्यातही वाटत नसावे.

गालीचा घेऊन त्याने या समस्येचे उत्तर शोधण्याचा प्रयत्न केला पण ' अंकल प्लीज, डोन्ट आस्क मी टू गो, आय हॅव नोव्हेअर टू गो ' या लिसाच्या वाक्याने त्याचा इतका पाठलाग केला की एके दिवशी त्याने धीर करून म्हटले, ' मिस परेरा, लिसासाठी तरी संध्याकाळी लवकर घरी येत जा, बिचाऱ्या पोरीला फार एकटे वाटते. माझे काम, अभ्यास यातून जमेल तेवढा वेळ मी तिच्याबरोबर घालवतो पण कितीही केले तरी मी परका आहे. तुम्ही तिच्या जन्मदात्या आई आहात. ' बाई भावविवश झाल्या पण क्षणभरच आणि म्हणाल्या, ' तुम्हाला सांगू, मला विवाह न करता आईपणाचे सुख अनुभवायचे होते. आई म्हणवून घ्यायचे होते म्हणून मी लिसाला दत्तक घेतले. तेव्हा मी कॉलेजात शिकत होते, तरुण होते, भावुक होते. लिसाला आईच्या मायेने वाढवू शकेन अशी मला खात्री वाटत होती. पदवी पूर्ण केली. वकिलीची सनद मिळविली व यशस्वी वकील म्हणून जम बसताच मी माझ्या व्यवसायाला सर्वस्व मानू लागले. पैसा खर्च करून लिसासाठी सर्व सुखसोई विकत घेऊ लागले. मी स्वतःहून तिचे आईपण स्वीकारले आहे पण ती मायेची ओढ मला कधी प्रकर्षाने जाणवलीच नाही. ' आईपण ' ही एक मनःस्थिती आहे, देण्याघेण्यापलीकडचे वात्सल्याचे उदात्त नाते आहे पण तसे बंधन मी निर्माण करू शकले नाही. कारण मला कमिटमेंटची भीती वाटते. कदाचित त्यामुळेही असेल आजपर्यंत कोणा पुरुषाबरोबरही माझी दीर्घकाळ मैत्री टिकू शकली नाही. लिसाच्या आई वकील असल्यामुळे त्यांचे बोलणे तर्कसंगत होते तरीही त्यांचे विचार ऐकून तो अस्वस्थ झाला. कमिटमेंटची भीती वाटणाऱ्या बाईने लिसाचे दत्तक आईपण स्वीकारून भाबड्या पोरीच्या आयुष्याचा वनवास का करावा ? मनाची अस्वस्थता कमी करण्यासाठी तो लिसावर वात्सल्याचा वर्षाव करू लागला.

एके संध्याकाळी नकळत त्या दोघांच्या अकृत्रिम जगात तिसरी व्यक्ती आली. दोघे सायकलीवरून गावाबाहेर फिरायला गेले. नेहमीच्या रिकाम्या माळरानावर, झाडांच्या गर्दीत एक ' ट्रेलर होम ' विसावलेले दिसले. दमलेली लिसा गवतावर मटकन बसली व खिशातून एक ट्यूब काढून ओडोमाससारखे औषध हातापायांना चोळू लागली, गवतावरचे किडे चावू नयेत म्हणून. औषध लावून झाल्यावर लिसाने दोन काड्या शोधल्या व खिशातून लोकरीचा धागा काढून ती अंकलसाठी क्रॉस तयार करू लागली. सहजच तो ट्रेलर - होमच्या आजूबाजूला पाहू लागला. तर पिंजऱ्यातील पक्ष्याबरोबर बोलणारी आकर्षक तरुणी त्याला दिसली. क्षणात तिचे निरीक्षण संपवून त्याने पक्ष्याकडे नजर वळविली. पिंजऱ्यातला पक्षी मात्र अत्यंत देखणा होता. डोक्यावर लाल तुरा, आकार चिमणीपेक्षा थोडा मोठा पण पंखांवर शेंदरी, लाल, हिरव्या व निळ्या रंगाच्या छटा. लिसाला तो पक्षी बघायला आवडेल म्हणून त्याने लिसाला हाक मारली व ती तरुणी दचकली. लिसाने धावत येऊन तो पक्षी पाहिला, त्याला स्पर्श करून पाहायचा हट्ट केला व तिघांची ओळख झाली. पक्ष्याच्या ओढीने ओळीने चार पाच दिवस सायकली चालवीत ते दोघे माळरानावर गेले. पक्ष्याला पाहाताच लिसाचे गुलाबी ओठ इतके मोहक हसत की ती तरुणी कौतुकाने म्हणे, ' लिसा, यू हॅव अ मिलीयन डॉलर स्माईल.' निर्व्याज हास्यावरदेखील डॉलर्सचा शिक्का मारून, कृत्रिम आदबीने ती त्यांच्याशी बोले. प्रवासाची आवड असणारी ती तरुणी ट्रेलर होम भाड्याने घेऊन गावोगावी भटकत आपली तीन महिन्यांची सुट्टी घालविण्यासाठी निघाली होती. हे माळरान तिचा पहिला स्टॉप होता. ती जायला निघाली तेव्हा लिसा व तो, तिला निरोप द्यायला गेले. खरे कारण, लिसाला, पक्ष्याला बाय - बाय म्हणायचे होते.

सूर्य मावळत होता. दोघांशी हस्तांदोलन करून ती निघणार तोच लिसा मुसमुसून रडू लागली. तिचा आवडता रंगीबेरंगी पक्षी तिला पुन्हा भेटणार नाही म्हणून ही अबोध पोर व्याकुळ झाली होती. ' लिसा प्लीज, नो लिसा, स्टॉप, डोन्ट क्राय. ' तो विनवून लिसाची समजूत काढीत होता. त्या सुंदर, जिप्सीसारख्या फिरणाऱ्या तरुणीच्या स्वभावात त्या क्षणी इतके मार्दव कोठून व कसे आले ते समजले नाही पण अत्यंत प्रेमाने ती लिसाला म्हणाली, ' लिसा बेबी दोन महिन्यांसाठी हा पक्षी मी तुझ्याजवळ ठेवून जाते. तू त्याची नीट काळजी घे. बरोबर दोन महिन्यांनी या ठिकाणी, याच वेळेला तू माझा पक्षी मला परत आणून द्यायचा, प्रॉमिस ? ' ' प्रॉमिस आन्टी, गॉड प्रॉमिस, क्रॉस माय हार्ट अँड होप टू डाय अँड कट माय रिस्ट्स. ' लिसाने घाईघाईने आठवल्या तेवढ्या शपथा उच्चारल्या व पुढे म्हणाली,

‘ आन्टी एक अट आहे तू दोन महिन्यांनंतर एक दिवस जरी उशीर केलास तर पक्षी माझ्या मालकीचा होईल. ’ कळत न कळत वकील आईच्या घरी राहून लिसा कराराची भाषा शिकली होती. तर त्याने त्या तरुणीला लिसाचा व स्वतःचा पत्ता लिहून दिला व ते दोघे पक्ष्याचा पिंजरा घेऊन घरी परतले.

लिसाची आई लिसाला रागावेल म्हणून पक्षीही त्याच्या घरात राहू लागला. पक्षी घरात आल्यापासून लिसा हवेत तरंगल्यासारखी वागत होती. पक्षाची किलबिल ऐकून नाचत होती, बागडत होती. पक्षाची नीट काळजी घेण्यासाठी त्याला दिवसातून दहा वेळा आठवण देत होती की, पक्ष्याच्या डॉक्टरांकडे जायला हवे. आठवड्यातून एकदा न चुकता पक्षाला पक्ष्यांच्या क्लिनिकमध्ये नेत होते. दोन महिने गतीने संपले. पिंजरा घेऊन दोघे माळरानावर पोचले. संध्याकाळ झाली, सूर्य मावळला. पूर्ण दोन तास वाट पाहूनही ती तरुणी आली नाही. टाळ्या पिटून लिसाचे कोमल तळवे लालबुंद झाले. एका अनाम आनंदात ते परतले. पक्षी लिसाचा झाला होता.

त्यानंतर दोन दिवसांनी पत्ता शोधीत ती तरुणी पक्षी परत घेण्यासाठी त्याच्या घरी आली. लिसाने रडून आकांत केला. त्याच्या ‘ प्लीज, नो लिसा, स्टॉप, डोन्ट क्राय ’ या नेहमीच्या समजूत घालणाऱ्या शब्दांनाही जुमानले नाही. त्याने तरुणीला अटीची आठवण दिली व पक्षी देण्याचे नाकारले. तरुणी परत गेली या घटनेला काही दिवस उलटले आणि एके दिवशी त्याला व लिसाला कोर्टात हजर राहण्यासाठी बोलावणे आले. लिसाच्या आईने दोघांतर्फे वकिली केली. त्या तरुणीची बाजू मांडणारा वकील अधिक चलाख निघाला. लेखी पुरावा नसल्यामुळे व लिसाच्या वयामुळे निकाल तरुणीच्या बाजूने लागला. त्याने पक्षी परत द्यायला नकार दिल्यामुळे, गेले काही दिवस त्या तरुणीला जो मानसिक, भावनिक त्रास सहन करावा लागला त्यासाठी त्याला ५०० डॉलर्स दंड केला गेला. निमूटपणे त्याने दंड भरला.

निकाल लागल्यानंतर दुसऱ्या दिवशी सकाळी कोर्टाचे शिपाई, ती तरुणी व तिचा वकील पक्षी परत घ्यायला त्याच्या घरी आले. त्यांना पाहताच पक्ष्याचा पिंजरा उचलून घेत लिसा पळत खिडकीजवळ गेली होती. पिंजरा घेण्यासाठी, लिसाची मनधरणी करीत तो लिसाकडे येऊ लागला. ‘ नो अंकल, स्टॉप, डोन्ट स्टेप फॉरवर्ड ’ असे ओरडत, पिंजऱ्याचे दार उघडून लिसाने पक्ष्याला मुक्त केले व रिकामा पिंजरा तरुणीच्या समोर आदळीत, हुंदके देत, लिसा धावत निघून गेली.

❖ ❖ ❖

– डॉ. उषादेवी विजय कोल्हटकर

(‘खेळ भावनांचा’ या कथासंग्रहातून)